

การพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้
ชุมชนการเกษตร*
EFFECTIVENESS MODEL DEVELOPMENT OF BUDDHIST METHOD
ADMINISTRATION OF AGRICULTURAL COMMUNITY
LEARNING CENTER

สุภัทรชัย สีสะไบ

Suphattharachai Sisabai

พระเทพปริยัติเมธี (ฐิตพัฒน์ สิริธโร)

Phratheppariyatimethi (Thitabadh Siridharo)

บุญทัน ดอกโรสง

Boonton Dockthaisong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: suphattharachai.sis@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ 2) พัฒนาโมเดลประสิทธิภาพพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร 3) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ใช้การวิจัยแบบผสมวิธีหุระยะ แบ่งการวิจัยเป็น 3 ระยะ 1) การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 23 รูป/คน 2) การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง 520 คน 3) การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 10 รูป/คน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติบรรยาย วิเคราะห์สหสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ตรวจสอบความตรงของโมเดล และขนาดอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมด้วยโปรแกรม LISREL

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีปัจจัยแห่งความสำเร็จเป็นพื้นฐาน ใช้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และดำเนินการโดยอาศัยธรรมะเพื่อการปฏิบัติ 2) โมเดลที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยตัวแปรแฝงภายนอก 2 ตัว คือ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยแห่งความสำเร็จ ตัวแปรแฝงภายใน 2 ตัว คือ ธรรมะเพื่อการปฏิบัติ และประสิทธิภาพพุทธวิธีการบริหารจัดการฯ 3) โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไค - สแควร์ 41.01 องศาอิสระ 29 ความน่าจะเป็น .069 ค่าดัชนีวัดความ

* Received 24 January 2020; Revised 29 February 2020; Accepted 29 February 2020

กลมกลืน .992 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ .028 ได้รับอิทธิพลทางตรงจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และธรรมะเพื่อปฏิบัติ ขนาดอิทธิพลเท่ากับ -.081, .658 และ .399 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ ได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยแห่งความสำเร็จ ผ่านตัวแปรธรรมะเพื่อปฏิบัติ ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .109 และ .203 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การบริหารจัดการ, ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร

Abstract

Objectives of this article were 1) To study the factors affecting the administration of effective agricultural community learning center, 2) To develop effectiveness model of Buddhist administration of the agricultural community learning center and 3) To examine the validation of the developed model against empirical data using the multiphase mixed methods research. Divided research into 3: 1) Qualitative research by in-depth-interviewing and key informants 23 people. 2) Quantitative research by sampling with 520 samples. 3) Qualitative research with focus group discussions with 10 participants. The research instruments were interview forms, questionnaires and focus group discussions records. Qualitative data was analyzed using content analysis and inductive conclusion creation. Analyze quantitative data using descriptive statistics. Analyze correlations using software packages. Analyze to examine the validation of the model and analyze direct and indirect influence sizes with LISREL program.

Findings were as follows: 1) Effective agricultural community learning center must consist of success factors as the basic factors use participatory administration and proceeded by Dhamma for practice 2) The developed model consisted of two external latent variables, they were participatory administration and success factors and two internal latent variables: Dhamma for practice and effectiveness of Buddhist method administration. 3) The model was consistent with the empirical data with the qui-square value at 41.01, degree of freedom at 29, probability at .069, goodness of fit index was at .992, and root mean square error of approximation was at .028. Direct influences of participatory administration, success factors and Dhamma for practice resulted the effective Buddhist administration of the learning center with influence value at -.081, .658 and .399

with the statistical significance value at 0.01 respectively. And indirect influence influences of participatory administration, success factors and Dhamma for practice resulted the effective Buddhist administration of the learning center with influence value at .109 and .203 with the statistical significance value at 0.01.

Keywords: Buddhist Methods, Administration, Agricultural Community Learning Center

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้โมเดล “ประเทศไทย 4.0” เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำ และกับดักความไม่สมดุล พร้อม ๆ กับเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปสู่ ประเทศโลกที่หนึ่งในบริบทของโลกยุค The Fourth Industrial Revolution อย่างเป็นรูปธรรม ตามแนวทางที่แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้วางไว้ โดยเฉพาะภาคการเกษตรของไทยเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ เป็นรากฐานของการสร้างความมั่นคงทางอาหารของโลก ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคการผลิตทางการเกษตร เมื่อพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตของภาคเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7-8 พบว่า ผลผลิตถัวหัวรวมภาคเกษตรขยายตัวเพียงร้อยละ 0.10 ต่อปี เนื่องจากได้รับผลกระทบจากความแปรปรวนของ สภาพภูมิอากาศ และภัยธรรมชาติที่ค่อนข้างรุนแรง อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรยังคงมีบทบาทสำคัญกับการพัฒนาประเทศในหลายมิติ เนื่องจากการส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์สามารถสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นมูลค่าสูงในแต่ละปี การกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) จึงเน้นความต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างสมดุล มีการรวมกลุ่มเป็นสถาบันเกษตรกรในชุมชนต่าง ๆ เพื่อผลักดันให้สามารถดำเนินงานในรูปของธุรกิจเกษตรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาขยายผลและประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาการเกษตรในระยะต่อไปถือเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาประเทศจากวิถีการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ไปสู่การบริหารจัดการการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตร ภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาการเกษตร ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชน เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม

ค่านิยม และเอกลักษณ์ ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ (สุภัทรชัย สีสะไบ, 2561)

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะเมื่อมีการสำรวจการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร พบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรไม่สามารถเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีได้จริง ขาดการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เกษตรกรเข้ามาใช้บริการมีจำนวนน้อย ยังเข้าไม่ถึงการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานในพื้นที่ อีกทั้งลักษณะงานซ้ำซ้อนกับศูนย์เรียนรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในพื้นที่เดียวกัน (สำนักข่าวอิสรา, n.d.) ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาโมเดลประสิทธิภาพของวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร โดยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการร่วมกับการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดของการบริหารจัดการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี
2. เพื่อพัฒนาโมเดลประสิทธิภาพของวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร
3. เพื่อตรวจสอบความตรงของโมเดลที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multiphase Mixed Methods Research) โดยวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (ระยะที่ 1) แล้วนำผลมาสร้างโมเดลและแบบสอบถามสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (ระยะที่ 2) สุดท้ายตรวจสอบเพื่อยืนยันโมเดลด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (ระยะที่ 3)

การวิจัยระยะที่ 1 หลังจากศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ก็ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรและด้านพุทธวิธีการบริหารจัดการ จำนวน 23 รูป/คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การวิจัยระยะที่ 2 นำโมเดลประสิทธิภาพของวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรมาตรวจสอบความตรงของโมเดลโดยใช้โปรแกรม LISREL

ประชากรของการวิจัยครั้งนี้คือ บุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้ทฤษฎีแบบความน่าจะเป็น (Probability Sampling) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสองขั้นตอน (Two-stage random sampling) คือการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) และการสุ่มตัวอย่าง

แบบชั้นภูมิ จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) จำนวน 882 ศูนย์ ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 520 คน

การวิจัยระยะที่ 3 นำโมเดลที่พัฒนาขึ้นจากระยะที่ 2 มาตรวจสอบเพื่อยืนยันโมเดลอีกครั้งด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย ด้านศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร และด้านพุทธวิถีการบริหารจัดการ จำนวน 10 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะที่ 1 ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จำนวน 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้

ชุมชนการเกษตร

มีการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา รายข้อ (item content validity index, I-CVI) และความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Content Validity For Scale, S-CVI) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน

2. ระยะที่ 2 ใช้แบบสอบถาม 1 ฉบับประกอบด้วย 5 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ พื้นที่การใช้บริการศูนย์ฯ ระดับการศึกษา ความถี่ในการใช้บริการศูนย์ฯ เป็นต้น

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 33 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปัจจัยแห่งความสำเร็จ จำนวน 29 ข้อ

ตอนที่ 4 แบบสอบถามธรรมะเพื่อการปฏิบัติ จำนวน 18 ข้อ

ตอนที่ 5 แบบสอบถามประสิทธิผลพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์ฯ จำนวน 22 ข้อ

ซึ่งแบบสอบถามตอนที่ 2 ถึง 5 เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ลักษณะเป็นแบบประมาณค่า 5 ระดับ ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามโดยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ด้วยวิธีหาค่า IOC ตรวจสอบค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) รายข้อโดยการพิจารณาค่า Item-total Correlation ตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไป ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคที่มากกว่า 0.7 ซึ่งพบว่า แบบสอบถามมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ .992, .987, .985, .993 ตามลำดับ ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) โดยการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรให้ได้เมทริกซ์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในแต่ละองค์ประกอบ สำหรับค่าสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานคือ ค่าสถิติ Bartlett's Test of Sphericity และค่าดัชนีไคเซอร์-เมเยอร์-ออลคิน (Kaiser - Meyer - Olkin Measure of Sampling Adequacy = KMO) จากนั้นนำมาวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบองค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory factor analysis: CFA) ด้วยโปรแกรม LISREL

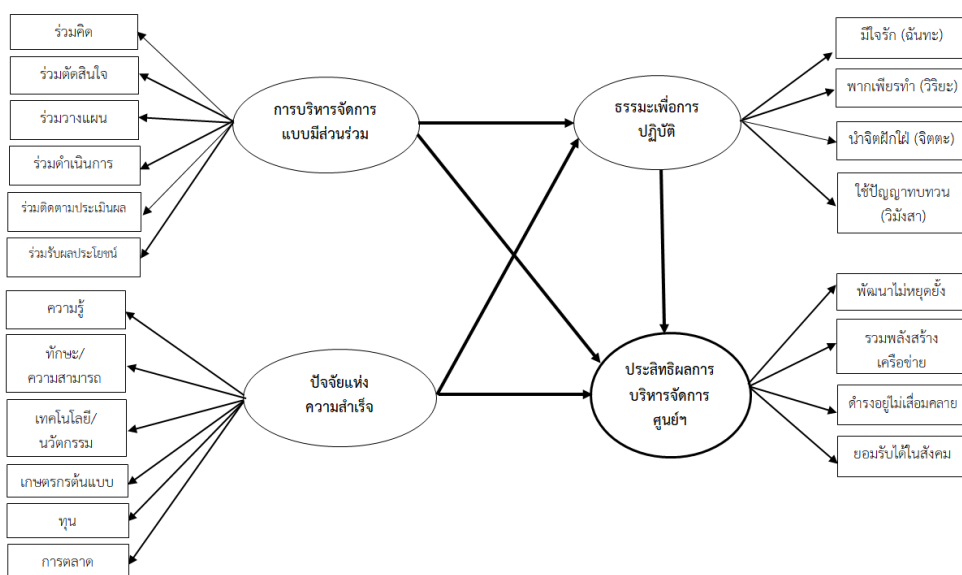

เมื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว จึงดำเนินการเก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ โดยแจกแบบสอบถามทั้งหมดจำนวน 600 ฉบับ ได้แบบสอบถามที่ตอบสมบูรณ์กลับคืนจำนวน 520 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 86.67 ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้วยวิธีการทางสถิติ และตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ต่อไป

3. ระยะที่ 3 ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยนำโมเดลประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 มาเป็นโมเดลตั้งต้นในการกำหนดประเด็นการสนทนากลุ่มเฉพาะ ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาในการสร้างแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเพื่อยืนยันโมเดลต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย ระยะที่ 1 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี ต้องมีปัจจัยแห่งความสำเร็จเป็นพื้นฐาน ใช้กระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และดำเนินการโดยอาศัยธรรมะเพื่อการปฏิบัติ นำไปสู่ประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ซึ่งโมเดลที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยตัวแปรแฝงภายนอก 2 ตัวแปร ได้แก่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ตัวแปรแฝงภายใน 2 ตัวแปร ได้แก่ ธรรมะเพื่อการปฏิบัติ และ ประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ฯ โดยมีตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติ เป็นตัวแปรส่งผ่าน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร

ผลการวิจัยระยะที่ 2 พบว่า

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงจำนวน 109 คน และเพศชายจำนวน 411 คน คิดเป็นร้อยละ 21.0 และ 79.0 ตามลำดับ พิจารณาช่วงอายุ พบว่า ในแต่ละช่วงอายุมีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามใกล้เคียงกัน ยกเว้นช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป และ 18 – 30 ปี มีจำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 2.7 และ 7.1 ตามลำดับ ส่วนมากมีการศึกษาระดับปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 53.3 และ 43.7 ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามมีสถานภาพเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร มากที่สุดคือการเป็นเกษตรกรในพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 58.5 ผู้ตอบแบบสอบถามมีพื้นที่การใช้บริการศูนย์จำนวนใกล้เคียงกันทั้ง 4 จังหวัด ส่วนการใช้บริการศูนย์ส่วนมากจำนวน 6 – 8 ครั้งต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 41.5

2. โมเดลประสิทธิผลพุทฺธวิธีบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่มีธรรมะเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าไค-สแควร์ (χ^2) มีค่าเท่ากับ 41.01 องศาอิสระเท่ากับ 29 ความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ .069 วิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .992 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ .943 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .013 ค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) มีค่าเท่ากับ .028

3. สัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R - SQUARE) ของตัวแปรประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์ฯ มีค่าเท่ากับ .85 แปลว่าตัวแปรทุกตัวในโมเดลสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์ฯ ได้ร้อยละ 85

4. ประสิทธิผลพุทฺธวิธีการบริหารจัดการศูนย์ฯ ได้รับอิทธิพลทางตรงจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (MANAGE) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (SUCCESS) และธรรมะเพื่อการปฏิบัติ (DHAMMA) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ -.081, .658 และ .399 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ และได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (MANAGE) และปัจจัยแห่งความสำเร็จ (SUCCESS) ผ่านตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติ (DHAMMA) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .109 และ .203 ตามลำดับ นอกจากนี้ ตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติ (DHAMMA) ยังได้รับอิทธิพลทางตรงจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (MANAGE) และปัจจัยแห่งความสำเร็จ (SUCCESS) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .273 และ .509 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณสามารถแสดงดังตารางที่ 1 และแสดงดังภาพที่ 2

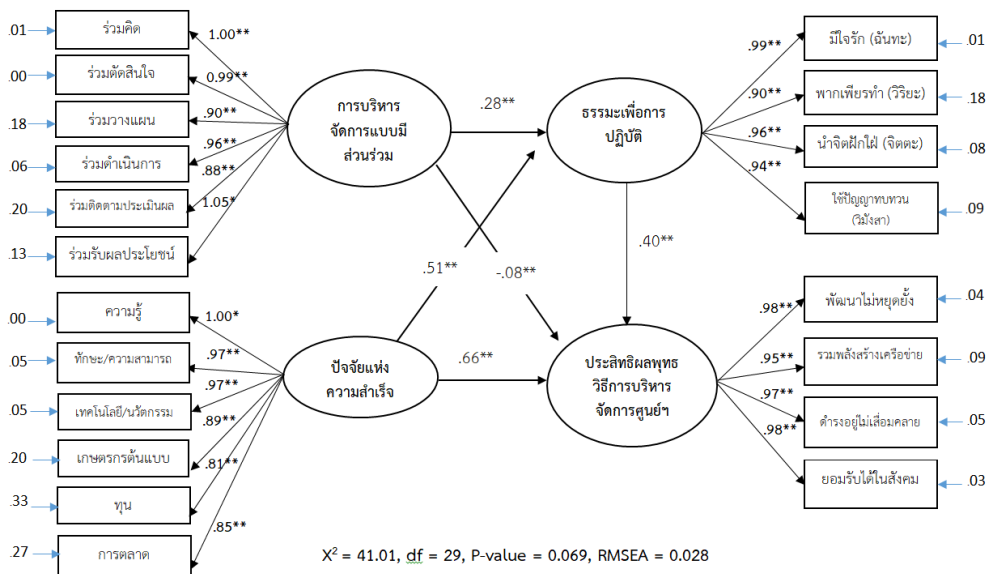

ตารางที่ 1 ค่าสถิติผลการวิเคราะห์แยกค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์ อิทธิพลของโมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่มีตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน

ตัวแปรเหตุ	MANAGE			SUCCESS			DHAMMA		
ตัวแปรผล	TE	IE	DE	TE	IE	DE	TE	IE	DE
DHAMMA	.273** (.037)		.273** (.040)	.509** (.040)		.509** (.040)			
EFFECTIVE	.028 (.026)	.109** (.017)	-.081** (.025)	.861** (.039)	.203** (.024)	.658** (.036)	.399** (.035)		.399** (.036)
ค่าสถิติ	ไค-สแควร์ = 41.01 df = 29 p = .069 GFI = .992 AGFI = .951 RMSEA = .028								
ตัวแปร	MANAGEA	MANAGEB	MANAGEC	MANAGED	MANAGEE	MANAGEF			
ความเที่ยง	1.008	1.004	.818	.938	.800	1.130			
ตัวแปร	SUCCESSA	SUCCESSB	SUCCESSC	SUCCESSD	SUCCESSE	SUCCESSF			
ความเที่ยง	1.000	.949	.953	.803	0.666	0.730			
ตัวแปร	DHAMA	DHAMB		DHAMC		DHAMD			
ความเที่ยง	.994	.818		.922		.905			
ตัวแปร	EFFECA	EFFECB		EFFECC		EFFECD			
ความเที่ยง	.963	.909		.951		.969			
สมการโครงสร้างของตัวแปร	DHAMMA			EFFEC					
R SQUARE	.502			.850					
เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง									
ตัวแปรแฝง	DHAMMA	EFFECTIVE	MANAGE	SUCCESS					
DHAMMA	1.000								
EFFECTIVE	.795	1.000							
MANAGE	.580	.545	1.000						
SUCCESS	.674	.878	.601	1.000					

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บคือค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน, **p<.01

TE = ผลรวมอิทธิพล, IE = อิทธิพลทางอ้อม, DE = อิทธิพลทางตรง

ภาพที่ 2 โมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ที่มีตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน (ปรับโมเดลแล้ว)

ผลการวิจัยระยะที่ 3 พบว่า

1. ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ 6 ปัจจัย ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ ทุน และการตลาด ในส่วนของการตลาดมีข้อเสนอแนะว่า การตลาดที่ตอบโจทย์นโยบายไทยแลนด์ 4.0 นั้นจะต้องใช้ Digital Marketing ซึ่งก็คือการโปรโมทสินค้าหรือแบรนด์ผ่านช่องทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่าง Computer หรือ สมาร์ทโฟน โดยใช้ digital marketing channel เป็นช่องทางในการส่งข้อมูล เมื่อข้อมูลถูกส่งไปแล้ว ผู้ส่งสามารถรู้ผลตอบรับได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นในโมเดลที่พัฒนาขึ้นจึงเน้น Digital Marketing ในตัวแปรการตลาด ซึ่งอยู่ภายใต้ตัวแปรแฝงปัจจัยแห่งความสำเร็จ

2. จากโมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่พัฒนาขึ้น อธิบายถึงรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามที่ต้องการ โดยเกิดจากกลุ่มคนที่มี “จิตอาสา” มาทำงานร่วมกัน ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งก็คือการมีจิตอาสา เป็นปัจจัยนำเข้าสู่โมเดล ที่พัฒนาขึ้น โดยเมื่อเปรียบเทียบกับจิตอาสา กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็คือ หลักสังคหวัตถุ 4 นั้นเอง

อภิปรายผล

การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร และพุทธวิธีการบริหารจัดการ พบว่ามีตัวแปรที่น่าสนใจที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลพุทธวิธีการ

บริหารจัดการศูนย์ฯ ซึ่งผู้วิจัยตรวจสอบแก้ไขกรอบแนวคิดการวิจัยเบื้องต้น โดยการควมรวมตัวแปรที่มีความซ้ำซ้อนกันให้เป็นตัวแปรเดียวคือ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และมีการค้นพบตัวแปรที่น่าสนใจขึ้นมาใหม่ได้แก่ ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ โดยมีตัวแปรพุทธวิถีการบริหารจัดการเป็นตัวแปรส่งผ่าน และเพื่อให้ตัวแปรมีความชัดเจนมากขึ้น จึงเปลี่ยนชื่อตัวแปรพุทธวิถีการบริหารจัดการเป็นธรรมะเพื่อการปฏิบัติ เพื่อให้ทราบว่าเป็นธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จเมื่อลงมือปฏิบัติได้จริง ผลการวิจัยที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ ทำให้ได้โมเดลที่ครอบคลุมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์ฯ ชัดเจนมากขึ้น คือ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยแห่งความสำเร็จ โดยมีธรรมะเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน นอกจากนี้ จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพยังทำให้สามารถกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัวได้ชัดเจนขึ้น นำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้ง่ายและมีคุณภาพมากขึ้นด้วย

ในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ มีอำนาจในการพยากรณ์ประสิทธิผลพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์ฯ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และจากโมเดลจะเห็นว่าอิทธิพลทางอ้อมมีขนาดอิทธิพลน้อยกว่าอิทธิพลทางตรง ทำให้ยืนยันได้ว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชัย กิตติชญาณรงค์ ที่พบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในการป้องกันปัญหาเสพติด ก็ยังต้องใช้องค์ประกอบในการจัดตั้งและขับเคลื่อนศูนย์คล้ายๆ กับศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ได้แก่ ด้านงบประมาณ ด้านสังคมหรือเทียบได้กับชุมชนเครือข่ายทางการตลาด และการเมืองผู้นำชุมชนก็เปรียบได้กับเกษตรกรต้นแบบนั่นเอง ส่วนตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติมีอำนาจในการพยากรณ์ความสุขในความรัก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถยืนยันได้ว่า การเปลี่ยนชื่อตัวแปรจากพุทธวิถีการบริหารจัดการเป็นธรรมะเพื่อการปฏิบัติ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลดีต่อการวิจัย ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจมากขึ้นว่าตัวแปรนี้คือตัวแปรที่นำธรรมมาประยุกต์ใช้ในการลงมือปฏิบัติจริง (พรชัย กิตติชญาณรงค์, 2555) สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมศักดิ์ ศิริพันธ์ ที่พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ ความเป็นผู้นำ การสังเกตและวิเคราะห์ ความขยัน อดทน พยายาม และตั้งใจจริงล้วนสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ทั้งสิ้น (เฉลิมศักดิ์ ศิริพันธ์, 2555) รวมทั้งงานวิจัยของ ผดุง วรรณทอง ที่พบว่า การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารองค์กรเอกชนในจังหวัดนนทบุรี จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่วนตัวแปรประสิทธิผลพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจะมีประสิทธิผลก็ต่อเมื่อส่งผ่านตัวแปรธรรมะเพื่อการปฏิบัติ (ผดุง วรรณทอง, 2561) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธีรวัต คณิงทรัพย์ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ของบุคคลากรเพื่อการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ใน

ระดับมาก (พระธีรวัต คณิงทรัพย์, 2561) และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอุทัยสุตกิจ ที่พบว่า ความสำเร็จของการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทสี่ของพระสงฆ์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี มีแบบจำลองที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อธิบายได้ว่าการบริหารจัดการจะต้องลงมือปฏิบัติโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 จึงจะประสบความสำเร็จ อีกประเด็นที่น่าสนใจคือธรรมชาติของการปฏิบัติ ได้รับอิทธิพลทางตรงจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและปัจจัยแห่งความสำเร็จ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งแสดงว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และปัจจัยแห่งความสำเร็จ ต้องเกิดจากคุณลักษณะส่วนบุคคลของแต่ละคนที่เข้ามาทำงานร่วมกันในศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรด้วย คือหากแต่ละบุคคลไม่มีจิตอาสา ก็จะไม่สามารถผลักดันให้นำธรรมชาติมาใช้เพื่อการลงมือปฏิบัติได้ (พระครูอุทัยสุตกิจ, 2558) ยืนยันได้ด้วยงานวิจัยของ สุวุฒิ วรวิทย์พินิต ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีเมืองเพชรจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ดั้งเดิมอันประกอบไปด้วย คุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านนั่นเอง (สุวุฒิ วรวิทย์พินิต, 2560) และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีรนุช สุทธพันธ์ ที่พบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธจะมุ่งเน้นกลุ่มนักเรียนที่มีจิตอาสาเป็นสำคัญ ประเด็นสุดท้ายคือโมเดลประสิทธิภาพพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่มีธรรมชาติเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เหตุผลที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก การได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ทำงานในพื้นที่จริง การวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ เครื่องมือวิจัยที่มีความเที่ยงสูง และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสาเหตุในโมเดลที่ค่อนข้างสูงด้วย (วีรนุช สุทธพันธ์, 2558)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือประสิทธิภาพพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ประกอบด้วย การพัฒนาไม่หยุดยั้ง รวมถึงสร้างเครือข่าย ดำรงอยู่ไม่เสื่อมคลาย และยอมรับได้ในสังคม ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพพุทธวิถีการบริหารจัดการนี้คือ 1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ 2) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ ทุน และการตลาด ซึ่งการตลาดจะต้องเน้นในรูปแบบของ Digital Marketing เพื่อให้สอดคล้องกับบริบท ไทยแลนด์ 4.0 3) ธรรมชาติเพื่อการปฏิบัติซึ่งเป็นตัวแปรส่งผ่านที่ดี ประกอบด้วย มีใจรัก (ฉันทะ) พากเพียรทำ (วิริยะ) ติดตามตรวจสอบ (จิตตะ) รอบคอบแก้ไข (วิมังสา) นอกจากนั้นควรให้ความสำคัญกับคุณลักษณะส่วนบุคคลในการมีจิตอาสา เพื่อเข้าร่วมบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ให้เกิดประสิทธิภาพพุทธวิถีการบริหารจัดการศูนย์ตามเป้าหมาย แสดงโมเดลดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 โมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร (ฉบับสมบูรณ์)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ได้รับอิทธิพลทางตรงจากปัจจัยแห่งความสำเร็จ โดยในส่วนของตัวแปรการตลาดให้เน้น Digital Marketing และได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ผ่านธรรมะเพื่อการปฏิบัติ และควรให้ความสำคัญกับลักษณะส่วนบุคคลในการมีจิตอาสา ของผู้ที่เข้าร่วมบริหารจัดการศูนย์ ดังโมเดลประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรที่พัฒนาขึ้นนั่นเอง

ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้

1. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรหากต้องการประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร ควรมีปัจจัยแห่งความสำเร็จทั้ง 6 ปัจจัยเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เกษตรกรต้นแบบ ทุน และการตลาด
2. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จะมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลพุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรสูงขึ้น เมื่อมีธรรมะเพื่อการปฏิบัติเป็นตัวแปรส่งผ่าน
3. บุคคลต้องมีพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม หรือมีจิตอาสา เมื่อมาบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตรร่วมกัน จึงจะผลักดันให้เกิดการนำธรรมะมาใช้ในการลงมือปฏิบัติได้

4. ปัจจัยการตลาด ภายใต้ตัวแปรปัจจัยแห่งความสำเร็จ ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ควรเป็นการตลาดในรูปแบบของ Digital Marketing

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาโมเดลประสิทธิภาพพฤติกรรมการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชน การเกษตร โดยเลือกศึกษาตัวแปรส่งผ่านที่น่าสนใจอื่น ๆ

2. ควรมีการทำวิจัยซ้ำกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่น ๆ เพื่อตรวจสอบอิทธิพลของตัวแปรที่มีผลต่อประสิทธิภาพพฤติกรรมการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). *แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

เฉลิมศักดิ์ ศิริพันธ์. (2555). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน. ใน *รายงานการวิจัย. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์*.

ผดุง วรรณทอง. (2561). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารองค์กรเอกชนในจังหวัดนนทบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(2), 99-100.

พรชัย กิตติชญาธร. (2555). รูปแบบและการขับเคลื่อนการบริหารศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติด: ศึกษากรณีชุมชนธณีคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. ใน *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*.

พระครูอุทัยสุตกิจ. (2558). ความสำเร็จของการบริหารงานตามหลักอิทธิบาทสี่ของพระสงฆ์ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 20(2), 161-171.

พระธีรวัต คณิงทรัพย์. (2561). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ของบุคลากรเพื่อการบริหารจัดการ องค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารอารยธรรมศึกษา ไชย-สาละวิน*, 8(2), 109-130.

วีรณัฐ สุทธพันธ์. (2558). รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียนประถมศึกษา. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 5(2), 112-120.

สำนักข่าวอิสรา. (ม.ป.ป.). *นโยบายศูนย์เรียนรู้เกษตร คสช. ส่อเหลว สดง.พบปัญหา*. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2561 จาก https://www.isranews.org/isranews-news/63458news_00_63458.html

- สุภัทรชัย สีสะไบ. (2561). พุทธวิธีการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชนการเกษตร. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 “พุทธปัญญากับทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน”. วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี .
- สุภูมิ วรวิทย์พินิต. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้วิถีเมืองเพชรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *viridian E-Journal*, 10(2), 1657-1674.